

Др Марија Киш

(1935–2019)

Протеклог лета, 2019. године, стигла је тужна вест да је 7. августа у својој 84. години, у Шопрону у Мађарској, тихо преминула др Марија Киш, етнолог, дугогодишња сарадница Етнографског института Мађарске академије наука.

Др Марија Киш, рођена 1935. у Сомбору у мађарско-српском браку, већ својим породичним окружењем и пореклом као да је била предодређена да се заинтересује за етнологију и фолклористику, за културе мађина и посебно за етнологију и културу Срба у Мађарској, као и да учествује у повезивању српске и мађарске науке и културе. Њен отац Лајош Киш био је познати мађарски етномузиколог, диригент и композитор, који је записао двадесетак хиљада народних мелодија Мађара у Југославији, који је као стручни лектор допринео квалитетном постхумном објављивању значајне збирке *Музичке традиције Јужних Словена у Мађарској* Тихомира Вујичића и по коме је названо *Удружење етнолога Киш Лајош*, мађарско културно-просветно удружење, основано 1990. у Новом Саду.

Марија Киш је студије етнографије и музеологије завршила 1959. године на универзитету *Лорант Етвеш* у Будимпешти. Већ као студент отпочела је теренска истраживања међу Србима у Помазу, а свој дипломски рад одбранила је под насловом *Празници Срба у Помазу*. Њено главно интересовање било је посвећено календарским обичајима Срба у околини Будимпеште, па је и њен кандидатски рад одбрањен 1986. био посвећен овој теми. У младости се развила у врсног истраживача под менторством значајних личности тадашње мађарске етнологије, попут Ђуле Ортутаја (Ortutay Gyula) и Текле Деметер (Dömötör Tekla). Марија Киш је свој радни век провела у Етнографском институту Мађарске академије наука. Бавећи се својом основном темом обилазила је српске заједнице у околини Будимпеште, попут Ловре, Помаза, Калаза, Сентандреје и Чобанца. Касније се њено стручно интересовање проширило и на друге јужнословенске етничке групе у околини Калаче и Баје, па је теренска истраживања вршила и у Душноку, Баћину и Сантову, међу тамошњим католичким Рацима, Буњевцима и Шокцима. Резултате ових својих истраживања сумирала је и објавила на мађарском 1988. године у збирци студија под насловом *Јужнословенски обичаји у Подунављу* (Délszláv szokások a Duna mentén). Та књига је и данас незаобилазна литература за студенте етнологије и за све истраживаче обичаја српске и свих других јужнословенских заједница у Мађарској. Треба споменути још једну важну прегледну и синтетичку студију Марије Киш, објављену 1977. на мађарском, под насловом *Преглед истраживања фолклора Јужних Словена у Мађарској* (*A magyarországi délszlávok folklórkutatásának áttekintése*).

Седамдесетих и осамдесетих година прошлог века била је уредник едиције *Етнографија Јужних Словена у Мађарској* (свеске 3–8) и стални организатор и учесник бројних домаћих и иностраних етнолошких и фолклористичких конференција, посебно оних посвећених етнологији мађина и њеним компаративним перспективама (нпр. оним које су се од 1980-их одржавале у Бекешчаби, Мађарска). Њени бројни научни радови и саопштења објављени су на више језика. Посебно је била активна у раду и развијању контаката са колегама у Југославији, па се може сматрати донекле и учесником овдашњег научног живота,

али пре свега градитељем веза између српске и мађарске етнолошке струке. На српском језику објавила је радове, рецимо, у *Гласнику Етнографског музеја* (1973), *Новопазарском зборнику* (1978), као и у *Зборницима радова са Конгреса Савеза фолклориста Југославије*, на којима је учествовала од 1960-их година. Организовала је неколико југословенско-мађарских конференција (од којих је последња била 1991. године) и приредила за објављивање њихове материјале у часопису *Folklór és Tradíció* (свеске 1, 5, 6 и 7). Сарадња и пријатељство са колегама из Србије, попут Ђурђице Петровић, Драгослава Антонијевића, Миљане Радовановић, Десанке Николић, Слободана Зечевића, Душана Дрљаче, Магдалене Веселиновић Шулц и многих других, пренела се и на следеће генерације истраживача, попут Мирјане Павловић, Мирославе Лукић Крстановић и Младене Прелић. Као и свим другим колегама, и Младени Прелић је, када је почела своја теренска истраживања у Ловри, давне 1988, пружила драгоцену подршку, а током 1995–96. и наставка истраживања у околини Будимпеште, који је стипендирало Министарство просвете и културе Мађарске, била је и званично њен ментор у Етнографском институту МАН.

Као виши научни сарадник Етнографског института МАН и кандидат наука Марија Киш је пензионисана 1991. године, али је и даље остала активна и у раду самог института и ван њега. Године 1996. била је уредница зборника *Избор из свезака етнографије народности у Мађарској (Válogatás a magyarországi nemzetiségek néprajzi kötetéből)*, који је објавило Мађарско етнографско друштво. Ово реномирано друштво је Марију Киш наградило 1997. спомен-медаљом „Pro Ethnographia Minoritatum”. Марија Киш се врло радо одазвала позиву Српског института из Будимпеште 2010. године да учествује на скупу посвећеном прегледу резултата и даљих циљева етнолошких истраживања Срба у Мађарској, евоцирајући научна истраживања која је током своје вишедеценијске научне каријере обављала у овој тематској области. Тада је последњи пут узела учешћа на неком научном скупу, а њено саопштење објављено је у зборнику *Етнологија Срба у Мађарској: стање и перспективе* (2013). Последњих година, док јој је здравље дозвољавало, помагала је у сређивању заоставштине свог оца др Лајоша Киша, и свог супруга, такође етнолога др Имре Хеђија (Hegyí Imre).

Својим вишедеценијским преданим научним радом Марија Киш је задужила све оне који се баве културама мањинских заједница у нашем региону. Посебан значај њених истраживања за српску заједницу у Мађарској огледа се у томе што је њиме премошћен јаз између периода почетком XX века, када је владао велики интерес за етнографско описивање живота и обичаја различитих мањина, па и Срба у Угарској/Мађарској, и периода крајем тог века, када су се етнологи и антрополози из матичне земље заинтересовали за истраживања идентитета и културе Срба изван Србије. Једина истраживања етнолошке проблематике ове заједнице у међувремену је темељно, поуздано и систематично обављала др Марија Киш.

Скромна, дискретна, природно префињена и увек добронамерна, Марија Киш ће остати у најлепшој успомени свима који су је познавали, као и свима којима је стало до одржавања добрих српско-мађарских научних, културних и међуљудских односа.

Пера Ластих, Младена Прелић